

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خانه مرا برای طواف کنندگان و مقیمان و راکعان و ساجدان پاکیزه دارید.^۱

الإعتکاف: در آن مکان ماندگار شد.^۲ اقبال به سوی چیزی، همراه با تعظیم و پرستش خدا^۳ بدون انصراف، به معنای توقف در جایی است.^۴ در اصطلاح اعتکاف: اقامت سه روز یا بیشتر در مسجد به قصد عبادت یا قربت با شرائط مخصوص است.^۵ در حالی که فرا روزه می‌گیرد و رعایت احکام ماندن در مسجد را می‌نماید. اصل اعتکاف یک عبادت مستحب است که با نذر، عهد، قصد، اجاره و مانند آن واجب می‌شود.^۶ این عبادت با قصد قربت انجام گیرد تا سه روز در مسجد بماند. روزه بگیرد. جز برای امر ضروری از مسجد خارج نشود و صرف توقف و ماندن در خانه خدا بدون قصد، اعتکاف محسوب نمی‌شود.^۷ اعتکاف درنگ طولانی است برای عبادت و جز از شخص مسلمان مکلف درست نیست و آن را شش شرط باشد:

۱. نیت.^۸
۲. روزه.^۹
۳. سه روز.^{۱۰}
۴. با اذن ولی باشد.^{۱۱}
۵. در مسجد جامع باشد.^{۱۲}
۶. خارج نشدن از مسجد.^{۱۳}

چرا اعتکاف:

۱. وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَ اتَّخَذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ۖ وَ وَّعَدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ؛ و کعبه را جایگاه اجتماع و مکان امن مردم ساختیم. مقام ابراهیم را نمازگاه خویش گیرید. ما ابراهیم و اسماعیل را فرمان دادیم: خانه مرا برای طواف کنندگان و مقیمان و راکعان و ساجدان پاکیزه دارید. بقره، ۱۲۵

۲. اعتکاف یعنی اعتکاف فی المكان. اعتزال، خلوت، زاویه نشینی، عزلت، عزلت‌گزینی، گوشه‌گیری، گوشه‌نشینی. دکتر ابراهیم انیس و همکاران، فرهنگ المعجم الوسیط، ج ۲، ص ۱۳۲۵، اقامت و ملازمت جایی. حبس و وقف خود در مکانی. بازداشتن خویش در مسجد و امثال آن. لزوم در مسجد. قعود از مکاسب. (یادداشت مؤلف) || در مسجد مقیم شدن برای عبادت و بازداشتن خود را از خروج بغیر ضرورت از مسجد. (یادداشت بخط مؤلف) جرجانی آرد: در لغت اقامت داشتن و احتباس و در شرع با نیت در حال روزه داری در مسجد جامع مقیم شدن است. (از تعریفات جرجانی)
۳. اعتکاف و عکوف، اقامت گزیدن است و بدین معنی است که از درگاه مولی دور نشوم تا آن که مرا بیمارزد. (از تعریفات جرجانی) مداومت بر نماز و توقف همیشگی (کذا) در مسجد و عزلت و گوشه نشینی و اشتغال به عبادت و پرستش خدا. (ناظم الاطباء) مؤسسه ایمان ماندگار، اعتکاف نیکان؛ ص ۱۱. به نقل از راغب اصفهانی، معجم مفردات الفاظ قرآن، ماده عکف.
۴. همان. به نقل از ابن منظور، لسان العرب، ج ۹، ص ۳۴۰، ماده عکف.
۵. همان. به نقل از مفردات راغب، ماده عکف، اعتکاف در مسجد، بازداشتن خود را در مسجد. منتهی الارب
۶. سید مجتبی حسینی، احکاف اعتکاف، ص ۲۳ به نقل از: العروه الوثقی، ج ۲، کتاب الاعتکاف.
۷. همان. ص ۲۳.
۸. نیت با قصد قربت
۹. روزه داشتن، بنابراین در ایامی که روزه داشتن در آنها جایز نیست نمی‌توان اعتکاف کرد.
۱۰. کمتر از سه روز اعتکاف کردن صحیح نیست.
۱۱. اذن ولی در جایی که ولایتی باشد. در مثل زن، از شوهر باید اذن بگیرد.
۱۲. جز در مسجد جامع نباید انجام گیرد و برخی گویند جز در چهار مسجد که عبارتند از: مکه و مسجد پیغمبر و مسجد جامع کوفه و مسجد بصره، جایز نیست. و زن و مرد در این حکم یکسانند.
۱۳. ادامه دادن درنگ در مسجد را (در مدت اعتکاف) و بجز در مواردی که مباح است خارج نشدن. شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام (شرائع الاسلام یا شرائع)، ابوالقاسم نجم‌الدین جعفر بن حسن محقق حلی

انسان موجودی است سالک و پویا به سوی معبود حقیقی خویش و از هر راهی که برود و هر مسیری را که در زندگی انتخاب کند، سرانجام به لقای معبود خویش می‌رسد؛ «یا ایها الانسان انک کارج الی ربک کدحا فملاقیه^۱؛ ای انسان! تو با تلاش و رنج به سوی پروردگارت می‌روی و او را ملاقات خواهی کرد».

با توجه به این آیه، اگر انسان، راه ایمان، خودسازی و تهذیب نفس را پیوند، جمال و مهر خداوند را ملاقات می‌کند؛ اما اگر راه کفر و آلودگی را در پیش بگیرد، جلال و قهر او را. بنابراین اگر مقصد و هدف سکوکش، لقای محبت و مهر خداوند باشد، باید راه تهذیب نفس و عبادت حقیقی را در پیش گیرد و از هوای نفس بگریزد و در طریقت انس با معبود، گاهی به گوشه‌ای خلوت پناه ببرد و دور از تعلقات مادی، لحظه‌ای به خدا توجه کند. آیین اسلام با توجه به همین نیاز روحی، با آن که انسان را به حضور در جامعه فرا می‌خواند، فرصت‌هایی را نیز برای خلوت نمودن او با خداوند فراهم نموده است. یکی از این فرصت‌ها «اعتکاف» است.^۲

ویژگی‌های اعتکاف:

حکیم معاصر حضرت آیت الله العظمی جوادی آملی (حفظه الله) می‌فرماید: در احکام الهی، هم عبادت شبانه هست - نظیر وقوف در مشعر و بیتوته در منا - و هم عبارت روزانه - مانند وقوف و ماندن در عرفات و روزه داری - اما عبادت تلفیقی شبانه و روزانه، به گونه‌ای که مکلف پیوسته در عبادت به سر ببرد و کاری که در شب بر او واجب باشد، در روز هم واجب باشد و کاری که در شب حرام باشد، در روز هم حرام باشد، جز عبادت اعتکاف نیست که مجموعه‌ای از چند عبادت است و ویژگی آن، خاص است و در بسیاری از عبادات نیست.

اعتکاف، ترکیبی از نماز، روزه، حج و عمره است و آثار و برکات آنها را دارد. در روایت معروف «بین الاسلام علی خمس...» نماز و روزه، زکات، حج و ولایت، از مبانی پنج‌گانه اسلام شمرده شده است. که بخش وسیعی از این مبانی پنج‌گانه، در اعتکاف دیده می‌شوند. اکنون به صورت کوتاه به حضور این اعمال در اعتکاف، به ترتیب اشاره می‌شود:

۱. نماز که ستون دین است و جای سجده آن باید پاک باشد، در اعتکافی حضور دارد که جای پاک آن، فقط باید مسجد باشد.
۲. روزه که «جَنَّة من النار» یعنی سپر آتش است، با همه جلال و شکوهش شرط اعتکاف به شمار می‌آید و به جایگاه اعتکاف نمی‌رسد.
۳. وضو گرفتن عبادت است: اما به جایگاه نماز نمی‌رسد؛ بدین جهت، مقدمه و شرط نماز است.
۴. بسیاری از اعمال حج و عمره در اعتکاف دیده می‌شوند: الف) احرام که وصف مُحْرمان حج و عمره است. آثارش در اعتکاف هست. خرید و فروش، استفاده از طیب و بوی خوش، لمس و مس همر و آمیزش با او در حال احرام، همگی حرامند، چنان که بیشتر فقیهان به حرام بودن این کارها در حال اعتکاف، فتوا داده

^۱ . انشقاق، ۶.

^۲ . ویژه نامه فرهنگی مهدوی اعتکاف، شماره پنجم، اسماعیل نساجی زواره، ص ۱۲.

اند. اینها آثار حج و عمره هستند که در اعتکاف دیده می شوند. ب) اعمال مشعر و منا و عرفات که اساساً وقوف و ماندن است. آثارشان در اعتکاف دیده می شوند؛ عرفات، برنامه روزانه است؛ بیتوته در منا عمل شبانه است؛ ذبح و قربانی در منا روزانه است؛ همه این وقوف ها در اعتکاف به صورت عبادتی به هم پیچیده شبانه روزی وجود دارند.

۵. آثار ولایت هم در اعتکاف مشهود است^۱

از یک نگاه دیگر اعتکاف، مهمانی خداوند است، خداوند زمانی مهمانی مکانی دارد مثل ایام حج واجب، و زمانی مهمانی زمانی دارد مانند: ماه مبارک رمضان، اما یک مهمانی زمانی و مکانی دارد و آن اعتکاف است. اعتکاف یعنی تجدید عهد با خداوند و خود را ندیدن، از این فرصت پیش رو بیایید بهترین استفاده را بکنیم، انشاءالله.

پیشینه اعتکاف:

اعتکاف از چه زمانی آغاز شد؟

قرآن می فرماید: «و عهدنا الی ابراهیم و اسمعیل أن طهرا بیتی للطائفین و العاکفین و الرکع السجود»؛ و ما به ابراهیم و اسمعیل امر کردیم که خانه مرا برای طواف کنندگان و مجاوران و رکوع کنندگان و سجده کنندگان، پاک و پاکیزه کنید.»

مراسم اعتکاف، به زمان حضرت ابراهیم(ع) بر می گردد و بعد از او، در بعضی از شریعت ها و در زندگی برخی از صالحان - حضرت مریم(س) و حضرت زکریا(ع) - به چشم می خورد. با ظهور دین اسلام، این امر شکل تازه ای به خود گرفت و در میان مسلمانان، به عنوان یک عبادت مستحب با آداب و شرایط خاص رایج شد.

پیامبر اسلام(ص) همه ساله در ماه رمضان - به ویژه دهه آخر آن - اعتکاف می کرد و دستور می داد رختخوابش را برچینند و چادری در مسجد برپا کنند و همیشه می فرمود: «ده روز اعتکاف در ماه رمضان، برابر با دو حج و عمره است.»

امام حسن و امام حسین علیهم السلام - نیز به سنت اعتکاف عمل نموده و آن را زنده نگاه می داشتند. اعتکاف در دوران غیبت امام زمان(عج) نیز ادامه داشته به ویژه در عصر صفوی که در سایه تلاش های عالمان دینی در شهرهای ایران رونق خاصی یافته است و اکنون در بسیاری از شهرهای کشورمان در روزهای ۱۳، ۱۴ و ۱۵ ماه رجب (ایام البیض) برگزار می شود.^۳

آثار اعتکاف

الف) آثار اخروی:

۱. همان، تحلیلی جامع در موضوع اعتکاف از بیان آیت الله العظمی جواد آملی (سَلَمَه الله)، ص ۳۰ و ۳۱.

۲. بقره، ۱۲۵.

۳. سیدمجتبی حسینی، احکام اعتکاف، ص ۲۵ و ۲۶.

۱. آمرزش گناهان: اگر انسان در طول مدت اعتکاف موفق به توبه شود و رضایت خدا را جلب کند، به راحتی غفران الهی را برای خود کسب می نماید و خود را در صف نیکان جای می دهد، زیرا این وعده الهی است که می فرماید: «قل یعبادی الذین أسرفوا علیٰ أنفسهم لا تقنطوا من رحمہ اللہ إن اللہ یغفر الذنوب جمیعاً إنہ هو الغفور الرحیم»؛ بگو: ای بندگان من که بر نفس های خویش اسراف نمودید، از رحمت خدا مأیوس نشوید. به راستی که خداوند همه گناهان را می بخشد به راستی که او غفور و رحیم است.»

در روایتی نیز می خوانیم: «من اعتکف ایماناً و احتساباً غفر له تقدّم من ذنبه؛ هر کس از روی ایمان و یقین اعتکاف به جای آورد خداوند گناهان گذشته او را می بخشد.»

۲. نزدیکی به خدا: قرب الهی اثر اعتکاف است: یعنی همان فلاح و رستگاری که انسان به وسیله عبادت آن را می جوید. در حدیث معراج، خداوند از پیامبر(ص) سؤال می کند: ای احمد! آیا می دانی در چه هنگام بنده به مقام قرب من نایل می شود؟ بعد در جواب می فرماید: زمانی که گرسنه یا در حال سجده باشد. در جایی دیگر در همین حدیث شریف خداوند می پرسد: آیا از گرسنگی و سکوت و خلوت مطلع هستی؟ سپس جواب می دهد که یکی از آثار آن، تقرّب بنده به سوی من (خدا) است. گرسنگی، سجده، از غیر کلام خدا سخن نگفتن و خلوت، همگی در اعتکاف جمع هستند و با این عمل به خدای سبحان تقرّب می جوید.

۳. جلب محبت خدا: یکی از آثار برجسته اعتکاف، حب به خداوند تبارک و تعالی است: «والذین آمنوا أشدّ حباً لله»؛ آنان که ایمان آورده اند، به شدت خدا را دوست دارند.»

ب) آثار دنیوی:

۱. تقویت اراده: از آثار حتمی اعتکاف در زندگی فردی انسان، تقویت اراده آدمی است. کسی که مدتی بر خلاف خواست درونی خویش خود را در محلی حبس و از بسیاری از امور غیرعبادی که به طور طبیعی تمایل به آنها دارد، پرهیز نماید، همین خویشتن داری تمرین است برای اجتناب از بسیاری خواهشهای نفسانی دیگر.

۲. انس با معنویات: در پرتوی اعمالی چون اعتکاف، کم کم ارتباط روانی بین انسان و مسجد، قرآن، نماز، نماز شب و ادعیه به وجود می آید؛ به نحوی که انسان، مشتاق ارتباط با این امور می شود و دوری از آنها برایش سخت می گردد.

۳. دوری از غفلت: اعتکاف در بردارنده عبادتی چون نماز است و نماز ذکر خداوند به شمار می رود و غفلت را دور می کند.

۱. زمر، ۵۳.

۲. محمد رحمتی شهرضا، چه بگوییم؟ ص ۴۵۳، به نقل از بحار الانوار، ۱۸۹:۵۳.

۳. بقره، ۱۶۵.

۴. تواضع و فروتنی: اگر انسانها بتوانند در طول اعتکاف، خود را به دروازه‌های معرفت الهی برسانند و خود را در دایرهٔ بیکران هستی کوچک ببینند، استکبار و غرور از آنان رخت بر می‌بندد و دیگر در مقابل هم‌نوع خود تکبر نمی‌ورزد؛ بلکه فروتنی را پیشه خود خواهد ساخت.^۱
۵. رسیدن به آرامش: کسانی که رغبت اعتکاف دارند «شوقاً الی الثواب» است نه «خوفاً من العقاب» کارهای واجب را گاهی ممکن است انسان برای ترس از دوزخ انجام دهد، ولی کارهای اعتکاف و مانند آن ثواب دارد و مستحب است برای ترس از عذاب نیست بلکه برای شوق به ثواب است، لکن معتکفان دو قسم اند: بعضی از اهل اعتکاف، درجات فضیلت و ثواب و بهشت را می‌طلبند و عدّهٔ خاصی هم محبوب و دل‌آرام را می‌طلبند، همان است که گفته می‌شود «الا بذكر الله تطمئن القلوب»^۲. اعتکاف برای آن است که اولاد دل‌های بی‌زیور آرایش پیدا کند و ثانیاً دل‌های ناآرام، آرام بشود.^۳

شرایط صحت اعتکاف چیست؟

۱. معتکف عاقل باشد.
۲. با قصد قربت باشد.
۳. اعتکاف حداقل سه نور متوالی باشد.
۴. از مسجد بدون عذر خارج نشود.
۵. در یکی از مساجد چهارگانه - مسجدالحرام، مسجد نبوی (مدینه)، مسجد کوفه و مسجد بصره - و یا مسجد جامع شهر باشد.
۶. اگر اعتکاف با حق شوهر منافات داشت، با اجازه او باشد.
۷. اگر اعتکاف باعث اذیت و آزار پدر و مادر شود، با اجازهٔ آن دو باشد.^۴

منابع:

۱. قرآن کریم.
۲. حسینی، سیدمجتبی، پرسش و پاسخ‌ها: دفتر سی و چهارم - احکام اعتکاف. دفتر نشر معارف، چاپ دوم، بهار ۱۳۸۹.
۳. رحمتی شهرضا، محمد، چه بگوییم؟ ۱۱۴ موضوع: انتشارات جوانان موفق، چاپ اول، تابستان ۱۳۹۰.
۴. مؤسسه ایمان ماندگار، اعتکاف نیکان، چاپ اول، اردیبهشت ۱۳۹۱.
۵. ویژه نامه فرهنگی مهدوی اعتکاف، شماره پنجم، امید نشر ایرانیان.

۱. محمد رحمتی شهرضا، چه بگوییم؟ ص ۴۳۵ و ۴۳۶.

۲. رعد، ۲۸.

۳. سیدمجتبی حسینی، احکام اعتکاف، ص ۲۰: بیانات آیت الله جوادی آملی.

۴. همان، ص ۳۱.